

DE BOER, Minne Gerben. 'De syntaxis van de Italiaanse preposities'. Hoofdstuk 6 van *Woordstudies II*. ITALIANISTICA ULTRAIECTINA 6. Utrecht: Igitur, Utrecht Publishing & Archiving Services, 2010. ISBN 978-90-6701-029-0. 95-107.

SAMENVATTING

In dit hoofdstuk wordt een inventaris opgesteld van de Italiaanse preposities die voorkomen in een corpus bestaande uit de romans *La Ciociara* van Moravia en *Il Gattopardo* van Tomasi di Lampedusa. Achtergrond voor de herkenning van preposities is de Extended Standard Theory van de generatieve grammatica. Binnen dat kader worden de zogenaamde complexe preposities geanalyseerd en wordt hun interne bouw vastgesteld.

RIASSUNTO

In questo capitolo si fa l'inventario delle preposizioni italiane occorrenti in un corpus fatto dei romanzi *La Ciociara* di Moravia e *Il Gattopardo* di Tomasi di Lampedusa. Il quadro utilizzato per riconoscere le preposizioni è la Teoria Standard Estesa della grammatica generativa. In questo quadro si analizzano le cosiddette preposizioni complesse (o locuzioni preposizionali) e si determina la loro struttura interna.

SUMMARY

In this chapter an inventory is made of the Italian prepositions of a corpus consisting of the novels *La Ciociara* by Moravia and *Il Gattopardo* by Tomasi di Lampedusa. The framework used for recognizing prepositions is the Extended Standard Theory of generative grammar. Within this framework the so-called complex prepositions are analyzed and their internal structure is established.

KEY-WORDS

Italian prepositions, preposition syntax, complex prepositions

© Minne G. de Boer

De bundel *Woordstudies II* vormt het zesde deel van de reeks ITALIANISTICA ULTRAIECTINA. STUDIES IN ITALIAN LANGUAGE AND CULTURE, uitgegeven door Igitur, Utrecht Publishing & Archiving Services, ISSN 1874-9577 (<http://www.italianisticaultraiectina.org>).

6. DE SYNTAXIS VAN DE ITALIAANSE PREPOSITIES*

Inventaris

In dit hoofdstuk wil ik een eerste inventaris opmaken van de Italiaanse voorzetsels. Om dit te kunnen doen heb ik een corpus samengesteld dat bestaat uit de beide romans *La Ciociara* van Alberto Moravia en *Il Gattopardo* van Giuseppe Tomasi di Lampedusa. Met behulp van de woordindexen heb ik een lijst gemaakt van de lexicale items die op het eerste gezicht behoren tot de woordsoort preposities. Dit is uiteraard een methode van trial and error; ik heb dan ook achteraf kunnen constateren dat het voorzetsel *dinanzi*, dat tamelijk frequent is in *Il Gattopardo*, maar niet voorkomt in *La Ciociara* in de lijst ontbrak. Verder is het denkbaar dat een aantal volkomen acceptabele voorzetsels toevallig niet voorkomen in de beide romans die onderzocht zijn. Niettemin is het handig om deze lijst als uitgangspunt te hebben, want de lijsten in de bestaande grammatica's zijn zeer onbevredigend.

Ik heb 36 verschillende enkelvoudige voorzetsels gevonden, waarvan er acht monosyllabisch zijn en 28 twee of meer lettergrepen tellen. Ik maak hier aparte lijsten van:

- 1) Monosyllabische voorzetsels: *a, con, da, di, in, per, su, tra/fra*.
- 2) Polysyllabische voorzetsels: *accanto, addosso, attorno, attraverso, avanti, contro, davanti, dentro, dietro, dinanzi, dopo, durante, entro, fuori, insieme, intorno, invece, lungo, oltre, presso, prima, rasente, secondo, senza, sopra, sotto, verso, vicino*.

Entro en *dinanzi* komen alleen in *Il Gattopardo* voor en niet in *La Ciociara*. In deze laatste tekst vinden we ook het herhaalde voorzetsel *torno torno*. Verder is er nog het woord *fin(o)*, dat gecombineerd kan worden met verschillende van de genoemde voorzetsels om, een complex voorzetsel te vormen: *fino a, fin da, fin dietro*, en dergelijke.

De lijst is dus voorlopig, en vatbaar voor correcties en uitbreidingen. Hij is ook selectief vanwege de bron waarop hij gebaseerd is; zelfs de keuze tussen de vormen *tra* en *fra* is een kwestie van persoonlijke voorkeur van sprekers of schrijvers. *La Ciociara* heeft een voorkeur voor *tra* (frequentie 221 tegen 2), terwijl *Il Gattopardo* *fra* preferereert (frequentie 137 tegen 6). Maar ook in andere gevallen van perfecte synonymie kunnen sprekers verschillend reageren.

* Toen ik met mijn voorzetselonderzoek begon heb ik in de traditionele grammatica van Battaglia en Pernicone 1960 gekeken hoe deze woordsoort daar behandeld werd. Dat was zeer onbevredigend; vandaar dat ik in deze notitie een poging gedaan heb een betere indeling te maken. Voor de grote lijnen van mijn aanpak verwijs ik naar hoofdstuk 5 uit deze bundel; de notatie van de formules berust op Selkirk 1982. Hierin worden de categorieën N, A, V, P en Adv voorzien van exponenten: 0 staat voor het woordniveau, positieve exponenten voor hogere syntactische categorieën, negatieve exponenten voor morfologische elementen beneden het woordniveau.

Bij voorzetsels met een lage frequentie is het heel goed mogelijk dat sommige uitsluitend om statistische redenen niet in het corpus vertegenwoordigd zijn.¹ Wanneer er andere teksten aan het corpus toegevoegd worden kunnen er dus nieuwe elementen in de lijst worden opgenomen. Daarentegen heeft het geen zin alle mogelijke archaische vormen op te nemen die in de grammatica's hun bestaan gerekt hebben.

Uitbreiding van de inventaris

Naast de 'echte' voorzetsels zijn er verscheidene andere soorten items:

3) de postpositie *fa*.

4) een zeker aantal voorzetseluitdrukkingen die bestaan uit een combinatie van een monosyllabisch voorzetsel (*in, di, a, per*) en een zelfstandig naamwoord. Voorbeelden hiervan zijn:

4a) *in capo, in cima, di fianco, in fondo, di fronte, in grembo, in mezzo, in riva*, allemaal gevolgd door de case-marker *a*.

4b) *a causa, a forza, a furia, a guisa, per mezzo, per opera, per via, a metà, a destra, a sinistra, a nord (sud, est, ovest)*, allemaal gevolgd door de case-marker *di*.

5) nog complexer uitdrukkingen, die bijvoorbeeld een bepaald lidwoord bevatten. Ik citeer: *con l'eccezione, all'infuori, al di là, ai due lati, nel mezzo, dalla parte, dalle parti*, enzovoort, allemaal gevolgd door de case-marker *di*.

Speciaal bij deze laatste groep is het niet altijd zeker of we te maken hebben met een voorzetseluitdrukking of met een idiomatische zelfstandige-naamwoordgroep. De nuttigste criteria om hierover een uitspraak te doen zijn lexicalisatie (dat wil zeggen specialisatie, ook in semantische zin) en de vaste aard van de combinatie. Zo heeft de combinatie *nel mezzo* altijd verplicht het voorzetsel *in* (deel van *nell!*), dat niet kan alterneren met *a*, zoals wel mogelijk is bij het synoniem *centro*. Een derde criterium is pronominalisatie: **nel mezzo della strada e in quello della piazza*. Het is niet mogelijk om *mezzo* te pronominaliseren door middel van *quello*.

Traditioneel worden groepen als *davanti a* ook beschouwd als voorzetseluitdrukkingen. Maar in deze gevallen is het gebruik van *a* een verschijnsel van rectie (*government*). Hetzelfde geldt voor *di* in *prima di*. Ik zie geen enkele reden waarom we deze soorten zouden moeten uitsluiten van de verzameling enkelvoudige preposities. Er is een duidelijke analogie met de werkwoorden, die de datief kunnen regeren zonder dat ze daardoor beschouwd worden als complexe werkwoorden. Op te merken is nog dat rectie met de datief vaak alterneert met een clitische datief of locatief, bijvoorbeeld *cammino accanto a lui* tegenover *gli cammino accanto* 'ik loop naast hem'. Er is geen soortgelijke alternantie met *di*. Er kunnen ook nog andere voorzetsels zijn die rectie aanduiden. Dat is bijvoorbeeld het geval bij *insieme (con)*. Ik heb *lontano da* 'ver van' buiten mijn lijst gehouden, maar misschien moet dit type ook toegevoegd worden.

¹ Een duidelijk voorbeeld is dat *sulla destra di* 'rechts van' wel en *sulla sinistra di* 'links van' niet in het corpus voorkomt.

Behalve directe en indirecte rectie bestaat ook een nul-optie voor rectie, in de vorm van intransitieve voorzetsels, dat wil zeggen de traditionele bijwoorden van plaats en tijd. Verder kan een voorzetsel een hele zin regeren (zowel impliciete als expliciete zinsconstructies). Het betreft hier de traditionele voegwoorden. De situatie is echter ingewikkelder dan de recente generatieve literatuur suggereert; er zijn namelijk lacunes in de relaties tussen voorzetsel en voegwoord of voorzetsel en bijwoord, en er is een mogelijkheid van syncretismen met suppletie (*mentre* = **durante che*). Volgens Wunderlich 1984 moeten we in dezen een lexicalistische oplossing kiezen, dat wil zeggen aparte lexicale items, met redundantieregels om deze onderling te verbinden. Ik denk dat dit de juiste oplossing is, maar het is in strijd met de traditie in de Extended Standard Theory.²

De voorzetsels die gebruikt worden voor rectie krijgen de functie van case-markers (naamvalsaanduiders). Maar ik denk niet dat dit ze tot minder goede preposities maakt. De hele syntactische kant van de case-markers moet echter nog bestudeerd worden.³ Behalve als case-maker kan *di* ook nog gebruikt worden als een soort fonologisch vul-element (*tra di noi*) of als een onderdeel van een woordvormingsregel, zoals bij de vorming van bijwoorden (*di recente*) of van het delend lidwoord. Deze gevallen moeten apart bestudeerd worden, zie hiervoor De Boer 1988, in deze bundel opgenomen als hoofdstuk 4.

Een opmerking over frequentie

Als we de frequenties van *La Ciociara* en *Il Gattopardo* bij elkaar optellen krijgen we de volgende frequenties voor de afzonderlijke preposities:

di	10.072	sopra	96
a	5.760	intorno	90
in	3.415	insieme	74
per	2.109	davanti	73
da	2.077	durante	72
con	1.955	accanto	57
su	1.114	attraverso	53
tra/fra	366	avanti	47
senza	338	secondo	40
prima	334	addosso	38
dopo	301	presso	35
sotto	260	oltre	30
fin(o)	253	attorno	27
verso	186	vicino	18
fuori	138	lungo	15
dietro	109	entro	3
contro	105	rasente	2
dentro	100		

² Zie hiervoor mijn hoofdstuk 5, Voorzetseltheorie.

³ Dit wordt gedaan vanaf de invoering van de knoop DP in plaats van NP en bijbehorende literatuur vanaf 1986. Deze literatuur was nog niet beschikbaar op het moment dat deze notitie geschreven werd.

Het totale aantal voorkomens is 29.672 op ongeveer 200.000 woorden, dat wil zeggen 15% van het aantal lopende woorden. Dat percentage is waarschijnlijk hoger dan dat van de adjectieven. De eerste twee, *di* en *a*, vertegenwoordigen meer dan de helft van de gevallen. De monosyllabische vormen behoren allemaal tot de meest frequente items, met een zeer smalle marge voor *tra/fra*.

De morfologie (of interne syntaxis) van complexe bijwoorden

1) Bijwoorden gebaseerd op adjectieven

Sommige uitdrukkingen zijn samengesteld uit *di* + adjectief. Het morfologisch patroon hiervoor is:

[di + A]_{Adv}

De meeste van deze uitdrukkingen zijn bijwoorden van tijd. Zij worden in de hiervolgende lijst aangeduid met een T. Ik geef de voorbeelden met hun frequentie in ons corpus:

di nuovo	16	T
d'improvviso	4	T
di solito	4	T
di nascosto	3	
di continuo	1	T
di rado	1	T
di sicuro	1	
di certo	1	
di poco	1	T
di fresco	1	T

en ook

di piú	5	
--------	---	--

Ik stel voor deze uitdrukkingen te behandelen als afgeleide bijwoorden, dat wil zeggen als lexicale items op woordniveau, op dezelfde wijze als aaneengeschreven bijwoorden als *accanto* en *attorno*. Dan wordt de morfologische regel:

[di + A°]_{Adv°}

Deze regel is een *minor rule*, die vereist dat nieuwvormingen expliciet in het lexicon gevormd moeten worden. Het is niet mogelijk deze regel op willekeurig welk adjectief toe te passen; zo kunnen we niet een bijwoord **di regolare* vormen naast *regolarmente*. Aangezien de productiviteit van de regel beperkt is wordt het theoretisch mogelijk alle bijwoorden van dit type op te sommen. Syntactisch gezien bepalen de meeste van deze bijwoorden de zin, of liever het element Modaliteit van de zin.⁴

⁴ Modaliteit in de zin van Fillmore; Chomsky zou het INFL noemen.

Semantisch gezien drukken ze nuances van tijd of aspect uit, of specificeren ze de waarheidswaarde van de taalhandeling (bijvoorbeeld *di certo* 'zeker').

2) Bijwoorden gebaseerd op substantieven

Sommige uitdrukkingen bestaan uit *di* plus substantief. Hun morfologische patroon is:

[di + N]_{Adv}

Enkele voorbeelden zijn:

di corsa	5	di giorno	2
di colpo	3	di notte	2
di fatto	1	di maggio	1
di rimando	1	di buon mattino	1
di fronte	1	di buon'ora	1

De afleiding van deze complexe bijwoorden is van dezelfde aard als van die uit de vorige groep. Hun productiviteit is wat groter, speciaal bij de uitdrukkingen van tijd. Deze groep alterneert echter met echte adverbiale uitdrukkingen (van de vorm PP, alias P²). In mijn corpus heb ik hiervan *di questi tempi* (2x) gevonden.

De afzonderlijke items kunnen worden beschouwd als (afgeleide) bijwoorden of als PPs. Wanneer ze temporele betekenissen uitdrukken zijn ze onmiddellijk van de zin afhankelijk en daardoor zijn het de enige PPs met *di* die niet geregeerd worden door andere lexicale categorieën. Parisi en Catelfranchi (1974) beschouwen dit type als een van de vier onderscheiden *use types* voor *di*. Ik beschouw *di* echter liever als een adverb-marker (een bijwoordvormend prefix) met beperkte productiviteit. De mogelijkheid om adverbia af te leiden is niet beperkt tot bijwoorden van tijd, zoals we in de linkerkolom kunnen zien.

Wat de beperkte productiviteit betreft kan deze functie van *di* vergeleken worden met een soortgelijke functie van speciale naamvalsvormen in het Latijn (bijvoorbeeld *domi* 'thuis') of in het Russisch (*noču* 's nachts').

3) Bijwoorden gebaseerd op andere bijwoorden

In sommige gevallen wordt *di* voor adverbiale basiswoorden gezet om ze meer fonologisch gewicht te geven. In mijn corpus heb ik de volgende voorbeelden gevonden:

di fuori (1), di sotto (2), di più (5)

Maar we kunnen deze gevallen niet automatisch behandelen. De beide voorbeelden van *di sotto* laten zien dat de functies ervan kunnen verschillen:

Cio 281.14⁵ scrutando il terreno *di sotto* 'het onderliggende terrein nauwkeurig opnemend'
[[il terreno]_{NP} + [di Adv]_{Adv}]_{NP}

Cio 291.26 con due fregi neri di sotto 'met daaronder twee zwarte biezen'
[con [due fregi neri]_{NP} [di Adv]_{Adv}]_{PP}

De functie van *di* lijkt hier te zijn dat de syntactische relaties binnen een constituent beter te herkennen zijn. Deze functie werd door Parisi en Castelfranchi (1974) voor alle gebruikssituaties van *di* vermeld. In hun bewijsvoering laten ze dit echter zien op het zinsniveau; ze citeren gevallen van potentieel dubbelzinnige constructies die op deze wijze vermeden worden. Maar deze functie van *di* moet toegeschreven worden aan het lexicon; het is een uitgebreide variant die in bepaalde posities mogelijk is.

De uitdrukkingen *di qua* en *di là* horen ook tot deze groep. Zie Vanelli 1981 voor enige discussie.⁶

4) Een paar bijzondere gevallen

De bijwoorduitdrukking *d'ora in poi* (2) is een gelexicaliseerde syntactische combinatie, waarin *di* de betekenis van Herkomst heeft.

Tot slot hebben we nog een uitdrukking die formeel enigszins afwijkt. Het is *del tutto* 'geheel en al', waarvoor ik de volgende analyse voorstel:

[di + [il tutto]_{NP}]_{Adv}

Indien we deze analyse accepteren lijkt de uitdrukking op het type *per lo più* 'voor het merendeel', waarin een determiner *più* voorkomt die geconverteerd is tot substantief:

[per + [lo [[più]_{Det}]_N]_{NP}]_{Adv}

5) Het generaliseren van de resultaten

Met uitzondering van de laatstgenoemde twee gevallen kunnen we de morfologie van de bijwoorden die in deze sectie behandeld zijn generaliseren volgens regel (1):

(1) [di + X⁰]_{Adv⁰}

De gevallen *del tutto* en *di questi tempi* zijn gevormd volgens regel (2)

(2) [di + X²]_{Advⁿ}, waar n ∈ (0,1(?),2)

⁵ Cio 281.14 staat voor regel 14 van bladzij 281 van *La Ciociara*.

⁶ Het punt is dat de vorm met *di* een positie aangeeft die het resultaat is van een voorafgaande beweging: *lui è di là* impliceert dat hij eerst een wandeling van hier naar daar heeft gemaakt. Een van Vanelli's voorbeelden is: (a) *il telefono è là*; (b) *il telefono è di là*. Zin (a) zegt alleen dat de telefoon zich op een zekere afstand van de spreker bevindt; (b) daarentegen preciseert dat de telefoon zich in een andere ruimte bevindt dan die waar de spreker zich ophoudt, bijvoorbeeld in een andere kamer.

De morfologie (of interne syntaxis) van voorzetsluitdrukkingen

Vorm en inventaris van de voorzetsluitdrukkingen

Het vormen van voorzetsluitdrukkingen vereist geen nieuwe mechanismen. Voorzetsluitdrukkingen zijn bijwoorden van het soort dat in de voorafgaande paragrafen beschreven is, in combinatie met een rectie-marker meestal *di* of *a*. Zo kan de uitdrukking

di fronte alla casa

formeel geanalyseerd worden als:

[[*di* + N⁰]_{Adv²}[a [la casa]_{NP}]_{PP}]

De afwezigheid van een rectie-marker is erg zeldzaam (vergelijk *a parte questo* 'behalve dit' als een van de weinige uitzonderingen). De keus tussen *di* en *a* (of andere voorzetsels) volgt een vertrouwd patroon: *a* is gemarkeerd met betrekking tot *di*. Waarschijnlijk zijn de voorwaarden voor het optreden van *a*:

- a) afwezigheid van een determiner in het bijwoord;
- b) ruimtelijke betekenis van het bijwoord.

Ik zal de voorbeelden van mijn corpus opsommen in twee kolommen op grond van het al of niet aanwezig zijn van een bepaald lidwoord. In elk van beide kolommen worden combinaties met dezelfde inleidende voorzetsels bij elkaar gezet.

a causa di	4	all'ombra di	2
a fior di	2	al di là di	2
a guardia di	2	al disopra di	1
a ridosso di	2	al posto di	1
a proposito di	1	al contrario di	1
a forma di	1	all'incontrario di	1
a conclusione di	1	al momento di	1
		alla cima di	1
di stanza a	1	alla fine di	1
di fronte a	2	alle spalle di	1
di là a	2	al lume di	1
		ai margini di	1
in mancanza di	3	ai servizi di	1
in direzione di	3	ai due lati di	1
in attesa di	2	dalla parte di	5
in cambio di	1	dall'altra parte	1
		di	
in forma di	1	dalle parti di	4
in segno di	1		
in cerca di	1	nel mezzo di	1
in tempo di	11 ⁷	nella furia di	1
		nei pressi di	1
per paura di	1		

⁷ *In tempo di* wordt gevolgd door *pace* (5), *guerra* (3), *carestia* (3)

per mezzo di	1	per il verso di	1
per via di	1		
per comodo di	1	sulla strada di	1
per colpa di	1	sullo sfondo di	1
per modo di	1 + dire	sulla destra di	1
		sul capitolo di	1
		sul far di	1
		con l'eccezione di	1
		senza l'aiuto di	1

De semantische informatie over de bedoelde relatie is opgenomen in het zelfstandig naamwoord van de inleidende PP. Mijn hypothese is dat een complete lijst van alle voorkomende voorzetseluitdrukkingen van de soort die in deze paragraaf getoond is ons een complete lijst zal opleveren van de mogelijke relaties tussen de hoofdwoorden.

Consequenties van de analyse

1) We hebben een betrouwbaar criterium nodig om voorzetseluitdrukkingen te onderscheiden van vrije syntactische constructies. We beschikken over twee soorten criteria:

- a) het ontbreken van een bepaald lidwoord voor en achter het zelfstandig naamwoord;
- b) een onvoorspelbare ontwikkeling van de betekenis van het zelfstandig naamwoord.

Geen van beide criteria is noodzakelijk of voldoende. Voorlopig zijn de items langs intuïtieve weg opgesteld; in een later stadium zullen we de (onbewuste) basis waarop we de uitdrukkingen onderscheiden moeten analyseren en dus regels opstellen waardoor de grammatica dit kan doen.

2) Indien mijn hypothese juist is kunnen we voorzetseluitdrukkingen isoleren op semantische basis, uitgaande van de notie 'mogelijke relatie'.

3) We kunnen ook verwachten dat er voor iedere relatie die met een bepaalde betekenis van een enkelvoudige prepositie correspondeert ook een expliciete uitdrukking bestaat. Voorbeelden:

sulla montagna	in cima alla montagna
verso la stazione	in direzione della stazione

4) Er is een verband van lexicale identiteit oftewel synonymie tussen:

- a) de top van een semantisch veld dat relaties aanduidt;
- b) de conventionele naam van de relatie.

Maar b) is het werk van de gemeenschap van grammatici, die een internationale terminologie van Latijnse oorsprong hanteert, terwijl a) overeenkomt met een categoriserende activiteit binnen de taalgemeenschap zelf.

5) De voorzetsluitdrukkingen zijn geïnstitutionaliseerde keuzen die gemaakt zijn door de taalgemeenschap, en daarom:

- a) kunnen ze geleidelijk vernieuwd worden;
- b) blijven ze echter geruime tijd in de taal;
- c) en reflecteren ze daardoor vaak lexicale keuzen van een vroeger tijdperk.

Voorbeeld: het is gemakkelijker combinaties te vinden met *via* dan combinaties met *strada*, hoewel beide woorden globaal dezelfde betekenis (namelijk 'weg') hebben.

6) De gegeven voorbeelden, zoals:

in cima alla montagna
in direzione della stazione

kunnen syntactisch als volgt geanalyseerd worden:

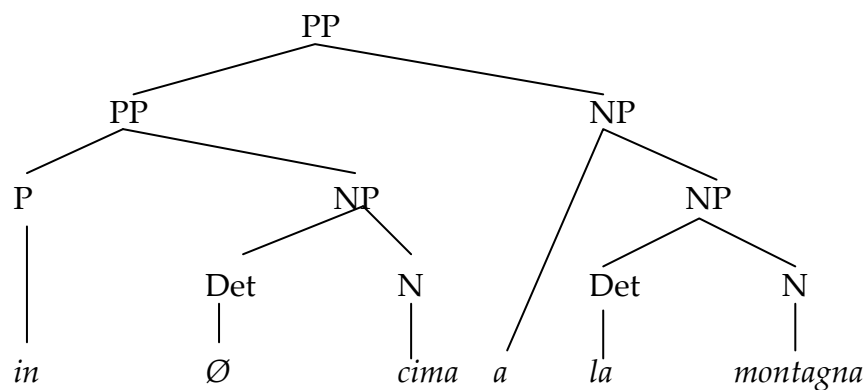
la montagna, la stazione zijn de geregeerde substantieven;

aldi zijn rectie-markers;

in cima en *in direzione* zijn complexe Ps, die herschreven kunnen worden als P + NP;

In de NP ontbreekt de determiner, althans in deze voorbeelden.

Dit kan weergegeven worden in het volgende boomdiagram:

7) Functioneel gezien zijn de hier genoemde uitdrukkingen bijwoordelijke bepalingen (*adjuncts*). Het hoofd van de bovenste PP is de onderste PP, dus *in cima*. De constituent *alla montagna* is het indirect object van *in cima*. Het hoofd van de onderste PP is de prepositie *in*.

De syntactische regel die we hiervoor nodig hebben is:

$PP \rightarrow \{ P^n \} + NP$, waarbij $n = 0$ of 2 .

Deze regel is recursief, dat wil zeggen dat hij herhaald kan worden toegepast..

Indien voorzetsels als *dopo* en *dietro* rectiekenmerken hebben, moeten uitdrukkingen zoals *in cima* die ook hebben. Hoe krijgen ze die? Het antwoord is dat we aannemen dat de complexe uitdrukkingen geheranalyseerd worden als lexicaal item. Deze heranalyse interpreteert *in cima* als een lexicaal item van de categorie P. Deze situatie is analoog aan de situatie van complexe werkwoorden, zoals *tener conto di*, *tirare su a*. Ook in deze gevallen hangt de subcategorisatie af van het complexe item en niet van het tweede lid ervan.

8) De semantische eigenschap van een voorzetseluitdrukking is verlies van referentiële onafhankelijkheid. Zo zullen we in de vrije syntactische combinatie *sto sulla cima della montagna* refereren aan de plaats waar ik sta door middel van het substantief *cima*, dat een virtuele referentie heeft; met andere woorden, *la cima della montagna* refereert aan een plaats in de buitentalige wereld. Door middel van de prepositie *su* kan deze plaats de functie van locatie aannemen, die een argument is in het praedicaat *sto*. In *sto in cima alla montagna* is de enige referentiële plaats *la montagna*. Nu is het de hele voorzetseluitdrukking *in cima a* die maakt dat de plaats *la montagna* als locatie fungeert.⁸

Nawoord

Na de redactie van dit hoofdstuk verscheen in de *Grande grammatica italiana di consultazione* van Renzi het hoofdstuk over *Il sintagma preposizionale* van de hand van Luigi Rizzi (Rizzi, 1988). Dit hoofdstuk, met expliciete verwijzingen naar Emonds, Jackendoff en Van Riemsdijk, is een uitvoerige bijdrage aan de syntaxis van de categorie P in het EST-kader. Het geeft een groot aantal analyses die parallel lopen met de hier gegeven opmerkingen; een uitvoerige vergelijking zou gewenst zijn, maar daar is het hier niet de plaats voor. Een aantal opmerkingen van Rizzi zijn echter duidelijk verschillend van het hier geschetste kader. Ik noem de volgende vier punten:

1) Rizzi maakt een principiële indeling in monosyllabische en polysyllabische voorzetsels, die ik hier afwijs. Voor mij is monosyllabiciteit een fonologisch feit dat gelieerd is aan grotere frequentie vanwege een meer algemene betekenis; ditzelfde verschijnsel doet zich bij alle woordsoorten voor.

2) Hoewel er wel verband wordt gelegd tussen de syntaxis van P en van V blijft een complex voorzetsel als *accanto a* een combinatie van twee preposities, een polysyllabische en een monosyllabische, zonder dat duidelijk wordt waarom deze specifieke combinatie een bijzondere status heeft. Het begrip *segnacaso* speelt hierbij geen rol.

3) Rizzi is geneigd een grote mate van homonymie aan te nemen, bijvoorbeeld wanneer hij onderscheid maakt tussen het locatieve en het datieve *a*. In mijn kader zijn dat geen twee verschillende *lexical items*, maar twee deelbetekenissen van hetzelfde lexicale item. De homonymie-hypothese maakt het onmogelijk om ver-

⁸ Zie voor dit punt verder hoofdstuk 7 van deze bundel.

banden tussen de deelbetekenissen te leggen; de suggestie dat een datief een speciale locatieve modus is, is dan niet te formuleren.

4) Rizzi geeft veel detailopmerkingen over semantische eigenschappen van bepaalde voorzetsels en bepaalde constructies. Maar aangezien het kader louter syntactisch is, worden de semantische verschijnselen gepresenteerd als toevallige idiosyncratische elementen van bepaalde structuren. Deze presentatie past geheel in het klassieke generatieve kader met zijn gelijkstelling van woordsemantiek en idiosyncrasie.

In 2003 is vervolgens te Utrecht een proefschrift over voorzetsels verschenen van Nard Loonen, waarin enige aandacht gewijd wordt aan de Italiaanse voorzetsels. De auteur toont zich terecht verbaasd over de in Italiaanse grammatica's heersende mening dat er in het Italiaans maar een handvol voorzetsels zijn. Hij probeert daarom de in het Nederlands aanwezige categorieën in het Italiaans terug te vinden en zoekt naar voorzetsels, achterzetsels, omsluitende voorzetsels, voorzetseluitdrukkingen en vaste voorzetselcombinaties. Op grond van Nederlandse uitdrukkingen als 'hangende de procedure' rekt hij daarom een groot aantal gerundio- en participiumconstructies mee. Zo wordt niet alleen in *vista la pioggia*, maar ook in *iniziando alle otto del mattino*, respectievelijk *vista* en *iniziando* gezien als voorzetsel (of op zijn minst als iets uit het schemergebied tussen werkwoordsvorm en voorzetsel). Kennelijk wordt de Italiaanse gereduceerde zin (*small clause*) niet als zodanig herkend.⁹

De discussie kan dus worden voortgezet.

⁹ De tegenwerping van Italiaanse informanten dat deze constructies congruentie vertonen wordt weggewuifd met een beroep op functionele analogie (dat wil zeggen gelijkheid in betekenis). De auteur erkent dat zo het aantal voorzetsels wel sterk toeneemt, maar lijkt toch niet door te hebben dat in principe ieder werkwoord in een gerundioconstructie kan voorkomen.

Bibliografie

- Battaglia, Salvatore & Vincenzo Pernicone. *La grammatica italiana*. Torino: Loescher, 1960.
- Loonen, Nard. 'Stante pede gaande van dichtbij langs AF bestemming @'. Proefschrift Universiteit van Utrecht. Utrecht: Igitur, Utrecht Publishing and Archiving Services, 2003.
- Moravia, Alberto. *La Ciociara*. Milano: Bompiani, 1958.
- Parisi, Domenico & Cristiano Castelfranchi. 'Un *di*: analisi di una preposizione italiana', in Mario Medici & Antonella Sangregorio (red.), *Fenomeni morfologici e sintattici nell'italiano contemporaneo* = SLI 7/I. Roma: Bulzoni, 1974: 241-260.
- Rizzi, Luigi. 'Il sintagma preposizionale', in Lorenzo Renzi (red.), *Grande grammatica italiana di consultazione*, deel I. Bologna: Il Mulino, 1988: 507-553.
- Selkirk, Elisabeth. *The Syntax of Words*. Cambridge MA: The MIT Press, 1982.
- Tomasi di Lampedusa, Giuseppe. *Il Gattopardo*. Milano: Feltrinelli, 1958.
- Vanelli, Laura. 'Ancora su *lì/là* (e *quì/qua*)' *Lingua nostra* 42 (1981): 72-77.
- Wunderlich, Dieter. 'Zur Syntax der Präpositionalphrasen im Deutschen' *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 3 (1984): 65-99.